

II. függelék

Feljegyzés Miklós Imrével, az Állami Egyházügyi Hivatal egykori elnökével

A 2002. február 27-én folytatott beszélgetésről

Miklós Imre (1927–2003) a Kádár-rendszer első számú egyházpolitikusa, 1959 júniusától az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese, 1971. május 13-tól, 1989. április 17-ig – elnöke. Miklós Imre kényeszerű nyugdíjba vonulásáról és az egyházi vezetők hozzá írt leveleiről Fazekas Csaba „Dokumentumok Miklós Imre lemondásának történetéhez (1989–1990)” címen írt tanulmányt.¹

A beszélgetés háttere

2001 decemberében Göttingenben részt vettem a „Kelet-európai egyházak helyzete Sztalintól Gorbacsovig” címen megrendezett konferencián, ahol „Ordass Lajos és az 1956-os magyar forradalom” címen tartottam előadást, amely azóta nyomtatásban is megjelent.² Itt ismerkedtem meg Szabó Csaba katolikus egyháztörténész levéltárossal, aki beszámolt nekem arról, hogy néhány társával együtt úgy dolgozzák fel a katolikus közelmúltat, hogy interjúkat készítenek – többek között – Miklós Imrével. Szabó Csaba készségesen felajánlotta, hogy szívesen közvetít, ha én is beszélni akarok az Állami Egyház-

¹ <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/miklosimre.htm>

² TIBOR FABINY: The Hungarian Revolution of 1956 and Its Aftermath in the Lutheran Church: The Case of Bishop Lajos Ordass. In: HARTMUT LEHMANN és JENS HOLGER SCHJORRING (szerk.): *Im Räderwerk des »real existierenden Sozialismus«. Kirchen in Ostmittel-und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow.* Göttingen: Wallstein Verlag, 2002. 31–40.

Feljegyzés Miklós Imrével, az Állami Egyházügyi Hivatal egykori elnökével

ügyi Hivatal egykori elnökével. Éltem az egyedülálló alkalommal. 2002. február 27-én került sor a találkozóra.

A beszélgetés körülményei

Miklós úr – így szólítottam meg – a lakásán fogadott délelőtt fél tizenegykor. Szomorúan újságolta, pár éve meghalt a felesége, egyedül él, a fia és családja ugyanakkor a gondját viseli. Alkalmilag egy házvezetőnő segít neki, aznap délelőtt is ő nyitott ajtót. Látása erőteljesen megromlott, nem olvas, televíziót sem néz, a rádió hallgatja a híreket. Vittem neki néhány könyvet: például a *Nem voltam egyedül. Beszélgetés az evangélikus közelmúltról* két kötetét. Mondta, hogy elolvasni ezeket már nem tudja, de megköszönve átvette őket. Az interjúalanyok neve hallatán megjegyezte, hogy igen, ez a másik oldal volt. Megkérdeztem, hogy esetleg magnetofont használhatok-e, illetve készíthetek-e jegyzeteket. A magnetofontól elzárkózott, de az ellen nem volt kifogása, hogy jegyzeteket készítek. Bőségesen, sokszor szó szerint sikerült lejegyzetelni, amit mondott. Füzetembe készített jegyzeteimet éppen tizenöt hónappal a beszélgetés után, 2003. május 27-én rögzítettem számítógépen. Pár héttel korábban értesültem arról, hogy Miklós Imre 2003 tavaszán elhunyt.

A beszélgetés menete

FT : Milyennek látta az egyházak helyzetét 1945 után?

MI: A legnagyobb probléma az volt, hogy az 1945-ös rendszerváltásra nem volt felkészülve sem a politika, sem az egyházak. Egy olyan politikai hatalom jött létre, amely nem az egyházak oldalán állt, s ez ellentéteket eredményezett. A régi kommunisták (Rákosi) és az egyházi vezetők (Mindszenty) szemben álltak egymással. Eleve szemben álltak egymással, eleve ellenségnek tartotta az egyik a másikat, nem is volt törekvés arra, hogy megértsék egymást. Nagy hiba, ha a mai szemmel nézünk arra a korra, s nem vagyunk képesek behelyezkedni az adott kor gondolkodásába.

„Feljegyzés Miklós Imrével, az Állami Egyházügyi Hivatal egykori elnökével 2002. február 27-én folytatott beszélgetésről”, in: *Igazság és kiengesztelődés. Az egyházi közelmúlt feldolgozásának teológiai, történelmi, etikai, és gyakorlati kérdései*, Budapest, Evangélikus Belmissziói Baráti Egvesület. 2006. 132–137. old.

Magyarország kis ország, így nem lehet független. Igazodnia kell a nagyhatalmakhoz. Figyelemmel kell lenni a mindenkori nagyhatalmi érdekszférára. Mindig csak a megadott keretek között kell politizálni. Ezt már István király is felismerte. 1945 után senki sem akart vagy tudott akkor hosszú távú perspektívában gondolkodni. Az állam is legfeljebb 20 évben gondolkodott. Így mindkét fél részéről a szélsőség volt a meghatározó. Az állam átvette a szovjet mintát, s diktált az egyházaknak.

FT: Mikor került az Állami Egyházi Hivatalhoz?

MI: 1951-ben, 24 éves koromban. Azonban ott nem Rákosi vagy Révai embere voltam, nem a „kemény vonalhoz” tartoztam.

FT: Hogyan látja Ordass Lajos szerepét 1945 után?

MI: Ordasséknak az volt a hibája, hogy ők úgy gondolkodtak, hogy ahol nincs kereszténység, ott nincs erkölcs. Ordass „kategorikus ember volt”, „mélyen hívő”, aki „azt akarta, hogy a másik fél ismerje el, hogy csak az ő felfogásukban van erkölcs”.

FT: Hogyan látja Ordass 1956–1958 közötti szerepét?

MI: Ordass sajnos nem változott. Kemény volt és merev, változtathatlan, olyan ember, aki nem ismerte a dialógust.

FT: Ordass félreállítására idején Dezséry László volt a püspök. Miképpen látja az ő szerepét?

MI: Dezséry nem egy egyházi jellegű ember volt. Többször elgalloppírozta magát. Konfliktusunk támadt, amikor a püspöki szolgálata után arra kellett kérnem, hogy adja le a szolgálati autóját. „De én ezt Rákositól kaptam!” – mondta.

FT: 1958-ban Káldy Zoltán lett a püspök.

MI: Káldyt 1958 előtt nem ismerte az állam. Az Állami Egyházi Hivatalnak inkább Pálffy Miklós volt a jelöltje. Káldy Zoltán akaratos, kemény, rámenős, alkotni vágyó ember volt. Szenvedélyes ember volt, de nem volt áruló. Hithű evangélikus volt. Harcos alkat volt, de tiszta embernek tartom. Igaz, hogy vehemens volt és indulatos. Mondtam neki, hogy „nem vezetői stílus az, ahogyan az emberekkel bánasz”. A válasza az volt: „Azt bízd rám, hogy az egyházban én hogyan bánok a papjaimmal!”

FT: Hogyan látta Ottlyk Ernőt?

MI: Kutató típusú ember volt. Elégé arcnélküli. Azt nem tudom, milyen hitű ember volt.

FT: Ottlyk Ernőt 1982-ben Nagy Gyula követte a püspöki székben.

MI: Neki bizonyítani kellett, mert bizalmatlanság volt az irányában. Nehéz helyzet volt. Ő művelt, okos ember volt, de sok fenntartás volt vele szemben az állam részéről. Végül az állam bizalmat szavazott neki, hiszen a kilenc évi külföldi tapasztalataiból tanulni lehet tőle. Ő is kötött kompromisszumokat. Ő is az akkori feltételek között élő egyházat akart produkálni. Igaz, hogy változott, de azért nem volt áruló. De ne felejtjük el, hogy nemcsak az egyházvezetők változtak, hanem az általuk képviselt egyház is hatott a társadalomra, s általuk az állam is változott.

FT: 1984-ben volt a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlése. Ekkor írta meg Dóka Zoltán a „Nyílt levelét” a Világszövetség vezetőinek.

MI: A Nagygyűlés megszervezését nagy csata előzte meg. Fentről korlátozni akarták a külföldieket abban, hogy mely gyűlekezetbe juthassanak el a külföldi delegátusok. Sikertelenül kiharcolnunk, hogy ne legyen ilyen korlátozás. Dóka Zoltán elhamarkodottan cselekedett. Ugyanolyan szenvedélyes ember volt, mint Káldy. Kemény harcos volt, de erőszakkal nem lehet elérni dolgokat. Úgy tudom, a papság is megosztott a szerepét illetően.

FT: 1986-ban megszületett a *Testvéri Szó*. Ebben Frenkl Róbert professzor is kiemelkedő szerepet játszott.

MI: Frenkl javító szándékú, őszinte ember volt. Nem vadul lépett fel, s nem is akart tündökölni. Őszintén vitatkozott velünk és a szélsőségekkel egyaránt. A jobboldal valószínűleg nem tartotta egészen karakánnak. Tudomásul vette a hatalmat, tudta, hogy meddig mehet el. Őszinte ember volt, az ő karrierjének nem segített az egyházi fellépése. Egyháziasként gondolkodott, nem nagy szavakkal beszélt. Művésze volt ennek a szerepnek. Lehet persze, hogy túlértékelte a saját szerepét. Hangsúlyozta, hogy ő orvosként lép fel, sebeket akar gyógyítani az egyházban is.

FT: 1987-ben Harmati Bélát, a Lutheránus Világszövetség munkatársát választották meg püspöknek. A másik jelölt Tóth-

Szőllős Mihály kecskeméti lelkész volt. Támogatta-e az Állami Egyházügyi Hivatal az egyik vagy a másik jelöltet?

MI: Az Állami Egyházügyi Hivatalnak nem volt hivatalos jelöltje. Harmati Béláról nem sokat tudtunk, de úgy gondolkodtunk, ha valaki a Lutheránus Világszövetségnek megfelel, akkor miért legyen oka az államnak, hogy ellenezze őt? Amúgy is, nem az a jó jelölt, aki „a szőröstül-bőröstül a miénk”.

FT: A pártállami időszakban több benső szakadás is volt az egyházakban. A katolikusoknál a Bulányi-ügy, a metodistáknál Iványi Tiborék, az adventistáknál Egervári Oszkárék szakadtak ki saját egyházukból. Az evangélikusoknál az 1950-es évek elején a Sréter-közösség szakadt ki az evangélikus egyház kötelékéből.

MI: Bulányi és a többi szakadár nagyon veszélyes volt. Voltak persze olyanok, akik azt akarták, hogy támogassuk Bulányiékát, hiszen akkor a katolikusok egységét bontjuk meg. De ez nem volt korrekt gondolat. Hogyan tárgyalhatok én a Vatikánnal, ha én őket támogatom? Az egyházak bomlása a társadalom bomlását is jelenti. Olcsó dolog lett volna úgy ártani az egyháznak, ha közben őket támogatjuk. Becstelen módszereket nem vehettünk igénybe.

FT: Mely külföldi látogatását tartja a legjelentősebbnek?

MI: Kétszer jártam a pápánál: 1984-ben és 1987-ben. A pápa jól látta, hogy Magyarország nemcsak Magyarország. Örülök, hogy közreműködhettem abban, hogy az erdélyi katolikusok kétezer magyar nyelvű Bibliát kaphassanak. Az Egyházak Világtanácsánál háromszor tettem látogatást.

FT: Melyik diplomáciai tettét tartja fontosnak kiemelni?

MI: Billy Graham magyarországi látogatásának megszervezését. Magas körökből meg is fenyegettek miatta.

FT: Közéleti szereplésében mit tekint a legeredményesebbnek?

MI: Elnökségem alatt megindulhatott a templomi hitoktatás, megnyílt a jezsuita lelkigyakorlatos ház, megkezdődhetett a világiaknak a teológiai oktatás levelező tagozaton. Mindezt csak a „kis lépések” politikájával érhattük el.

A beszélgetés összbenyomása

Beszélgetésem magánjellegű, de a közegyházi érdeklődéstől motivált találkozó volt. Nem azzal kerestem meg, hogy interjút akarok készíteni veled, de mivel megengedte, hogy jegyzeteket készítek, nem zárkóztam el attól, hogy valamikor a beszélgetés tartalmáról mások is tudomást szerezhessenek. Úgy váltunk el egymástól, hogy nyitva tartottuk egy újabb találkozó lehetőségét, de azt nem konkretizáltuk. Egyébként minden hivatalos hazai és külföldi riportert tudatosan elhárított magától. Alapvetően jó benyomást tett rám az idős és őszintének tűnő ember, aki sokunk számára a kommunista állam félelmetes megtestesítője volt. Úgy éreztem, sok szempontból egy olyan politikussal találkoztam, aki döntéseiben, szerepvállalásában saját világnézetéhez következetesen járt el, és korrekt módon cselekedett. Persze nem hívőként illetéktelenül tett olyan megállapításokat, hogy az egyházvezetők közül ki volt, vagy ki nem volt „áruló”. Meglepett, hogy ateista meggyőződése ellenére neveltetésének katolikus háttere mennyire átütött egyházpolitikai döntésein. Nagy hangsúlyt helyezett a szervezetre, az egyházat a társadalmat stabilizáló erőként fogta fel. Ateistaként is megmaradt katolikusnak. Szobájának falán két nagyalakú fénykép volt kitéve. Az egyik II. János Pál pápával, a másik Billy Grahammel való találkozását örökítette meg.

Fabiny Tibor (Ifj.)

**A Hermeneutikai Kutatóközpont
kiadványsorozata:**

Hermeneutikai Füzetek

Tartalomjegyzék

Előszó	
Közösségünk és közelmúltunk (Fabiny Tibor Ifj.).....	5
Az egyházi közelmúlt feldolgozásának teológiai kérdései (Fazakas Sándor).....	11
Az egyházi közelmúlt feldolgozásának történeti kérdéseire (Czente Miklós)	30
Az egyházi közelmúlt feltárásának etikai kérdései (Csepregi András)	68
Az egyházi közelmúlt feldolgozásának gyakorlati kérdései (Mirák Katalin).....	89
A múltfeltáró bizottság munkájának lehetséges levéltári forrásai (Kertész Botond).....	103
Jogi kérdések tisztázása a múltfeltáró bizottság munkájában (Balás István)	106
Függelék	
I. Az Evangélikus Egyház a pártállamban (Köbel Szilvia)	114
II. Beszélgetés Miklós Imrével (Fabiny Tibor Ifj.).....	132
III. Igehirdetés 2005. Judica vasárnapján (Fabiny Tibor Ifj.).....	138

1. Paradigmaváltások a bibliai hermeneutikában
2. Értelmezéstörténet mint egyháztörténet
3. Fabiny Tibor: Szóra bími az Írást
4. Northrop Frye: A Biblia igézetében
5. Sören Kierkegaard: Építő keresztyén beszédek
6. Paul Ricoeur: Bibliai hermeneutika
7. Gerhard Ebeling: Isten és szó
8. Ulrich Luz: Evangélium és hatástörténet
9. Walter Mostert: Az önmagát értelmező Szentírás. Luther hermeneutikájáról
10. Ulrich Luz (szerk.): A vizsoly könyve? Egy Biblia – sokféle értelmezés
11. Tipológia és apokaliptika (R. Bultmann, G. von Rad, L. Goppelt)
12. Tyconius: Szabályok könyve (Liber Regularum Tyconii)
13. Bolyki János – Csanády András: Kinyilatkoztatás: két megközelítés
14. Michael Edwards: De Poetica Christiana
15. David L. Baker: Két szövetség – egy Biblia
16. Origenész: A princípiumokról IV. 1-3.
17. George A. Lindbeck: A dogma természete
18. Tökés István: Új hermeneutika
19. Ulrich Körtner: Az ihletett olvasó
20. Gánóczy Sándor: Valósághermeneutika és bibliaértelmezés
21. Ulrich Luz: Máté Jézustörténete
22. Oscar Cullmann: Krisztus és az idő
23. Varga István: Hermeneutikai írások I. (1807, 1821)
24. Varga István: Hermeneutikai írások II. (1807, 1816)
25. A *sensus literalis* hermeneutikai kérdései
26. Tyconius-tanulmányok
27. Coleridge: Egy kereső szellem vallomása
28. Egy testben a kereszt által (Princetoni javaslat a keresztyények egységére)
29. George Hunsinger: Új teremtés hajnala

A kiadványok megrendelhetők és megvásárolhatók a
Hermeneutikai Kutatóközpontban:
Károli Gáspár Református Egyetem
1088 Budapest, Reviczky u. 4/C.
Tel/Fax: 483-2935
E-mail: hermeneutika@freemail.hu
www.hermeneutika.uw.hu

„Mert nincs olyan rejtett dolog, ami napfényre ne jőne: és oly titok, ami ki ne tudódnék.” (Mt 1,26)

„Valljátok meg bűneiteket egymásnak és imádkozzatok egymásért” (Jak 5,16)

„És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk azoknak, a kik ellenünk vétkeztek.” (Mt 6,12)

„Mindez pedig Istentől van a ki magával megbékéltetett a Jézus Krisztus által és a ki nekünk adta a békéltetés szolgálatát” (2Kor 5,18)

IGAZSÁG ÉS KIENGESZTELŐDÉS

**Az egyházi közelmúlt feldolgozásának
teológiai, történeti, etikai és gyakorlati
kérdései**

Előadások 2005 őszén

Evangelikus Belmissziói Baráti Egyesület

Budapest, 2006